İSLÂMÎ İLİMLERDE METODOLOJİ/USÛL MES'ELESİ

I

Tartışmalı İlmi İhtisas Toplantıları, 1-15



ENSAR NEŞRİYAT
Ticaret Anonim Şirketi

© Tebliğlerin muhteva ve dil bakımından sorumluluğu tebliğ sahiplerine,
te'lif hakları İSAV'a, her türlü basım hakkı anlaşmalı olarak Ensar Neşriyat'a aittir.

ISBN : 975-6794-54-2

İSLÂMİ İLİMLER ARAŞTIRMA VAKFI
Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi: 46
Tartışmalı İlmi İhtisas Toplantılar Dizisi: 1

Kitabın Adı
İslami İlimlerde Metodoloji / Usul Mes'elesi - I

Yayına Hazırlayan
Dr. İsmail KURT
Seyit Ali TÜZ

Kapak Tasarım
Nüans Ajans

Baskı
Kahraman Ofset Ltd. Şti.

1. Basım
Eylül 2005

İsteme Adresi
Ensar Neşriyat Tic. A.Ş.
Süleymaniye Cad. No: 13 Süleymaniye / İstanbul
Tel : (0212) 513 43 41 Faks : (0212) 522 46 02
www.ensarnesriyat.com.tr

İSLÂM FELSEFESİNDE YÖNTEM TARTIŞMALARI ÜZERİNE

Doç. Dr. Hüseyin SARIOĞLU[28]

Sözlerime, "İslâm Felsefesinde Metodoloji Problemi"nin tartışıldığı bu "Tartılmalı İlmî İhtisas Toplantısı"nın hem hazırlanışında hem de uygulanışında bir yöntem problemi, bir belirsizlik ve sıkıntı bulunduğunu belirtmek isterim. Nitekim "İslâm Felsefesi ve Günümüz Felsefe Problemleriyle Bağlantısı (Yaşayan Bir Felsefe Disiplini Haline Getirilmesi)" konulu bu üçüncü oturumda, tebliğ sahibi katılımcılardan hiç birinin söz almaması üzerine, ilk sözün toplantıya müzakereci sıfatıyla katılan biri olarak bana verilmiş olması da sözünü ettiğim belirsizliğin bir sonucu ve göstergesi olsa gerektir.

Tebliğlerin hazırlanmasından sonra toplantının "uygulama detayı"na ilişkin olarak tesbit edilen programda belirtilen dört oturumun konusunu teşkil eden alt başlıklar, daha işin başında belirlenerek katılımcılara bildirilmiş olsaydı hem tebliğ sahiplerinin aynı hususlara temas etmesinden kaynaklanan tedahül ve tekrarlara meydan verilmemiş hem de kimin hangi oturumda söz alacağı ve müzakereye katılacağını önceden kararlaştırarak buna göre hazırlık yapmasına imkân sağlanmış olur; böylece tebliğ sahiplerine ele alınacak olan genel ve alt başlıklar üzerinde sistemlice düşünülmüş tespit ve tekliflerini gündeme getirme, müzakerecilere de bu tespit ve önerileri daha hazırlıklı bir şekilde değerlendirip tartışma fırsatı sunulmuş olurdu, diye düşünüyorum.

---

[28] İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü.

Bu tartışmalı ilmî ihtisas toplantısında cevabını aramakta olduğumuz soru, "*tarihî süreç içinde ortaya çıkıp gelişen İslâm Felsefesi mirasını (a) en iyi ve doğru bir şekilde gün yüzüne çıkarıp anlayabilmek, (b) genç kuşaklara aktarabilmek ve (c) yaşadığımız çağın şart ve imkânları muvacehesinde yeniden üretip geliştirerek insanlığa sunabilmek için nasıl bir yol ve yöntem izleyebiliriz/izlemeliyiz?*" sorusu olduğuna göre, iki gündür tartışılmakta olan konu:

a) Araştırma alanı/konusu olarak İslâm Felsefesinde yöntem,

b) Eğitim-öğretim konusu olarak İslâm Felsefesinde yöntem,

c) Zihnî etkinlik/üretim alanı olarak İslâm Felsefesinde yöntem,

şeklinde üç ana başlık altında ele alınabilir ve belki de çok daha verimli bir toplantı icra edilebilirdi.

Toplantının hazırlanışı ve programı konusunda bu tespit ve kısa değerlendirmenin ardından, değerli tebliğ sahiplerince hazırlanmış olan metinlere baktığımızda, "İslâm Felsefesinde Metodoloji Problemi"ne ilişkin olarak şu on yedi hususun müştereken veya münferiden, doğrudan yahut dolaylı olarak dile getirildiği görüyoruz:

1. *Bir İslâm Felsefesi gerçeğinin kabulü, aksi iddiaların çürütülmesi* (M. Kaya, İ. Kutluer, Y. Aydınlı, H. Altıntaş, İ. Yakıt);

2. *İslâm Felsefesinin mahiyetinin belirlenmesi, onun bir teoloji olmadığının ortaya konulması*(M. Kaya, İ. Kutluer, Y. Aydınlı, H. Altıntaş, İ. Yakıt);

3. *Tenkitli metin neşrine önem verilmesi* (M. Kaya, İ. Yakıt);

4. *İslâm düşüncesinin ana akımları olan felsefe, kelâm ve tasavvufun yanı sıra bu akımlara dahil olan ekoller ile bunlara ait literatürün çok iyi bir şekilde bilinmesi* (M. Kaya);

5. *Lisans ve lisan üstü ders programlarının alan lehine olacak şekilde yeniden düzenlenmesi* (M. Kaya, Y. Aydınlı, H. Altıntaş, İ. Yakıt);

6. *Kaynak dili olarak Arapça'ya gereken önemin verilmesi* ((M. Kaya, İ. Kutluer, Y. Aydınlı, H. Altıntaş, İ. Yakıt));

7. *İslâm Felsefesi alanında mevcut literatürün eleştirel bir bakışla değerlendirilmesi* (M. Kaya, İ. Kutluer, H. Altıntaş);

8. *Tezlerin verilmesi ve hazırlanması aşamasında akademik ve ilmî ciddiyetin ihmal edilmemesi* (M. Kaya, İ. Yakıt);

9. *Eleştiri gelenek ve kültürünün oluşturulup geliştirilmesi* (M. Kaya);

10. *İslâm Felsefesi çalışmalarında interdisipliner bir yol izlenmesinin gerekliliği* (Y. Aydınlı, M. Kaya);

11. *İslâm Felsefesi ve filozoflarını duygusal-kategorik bir yaklaşımla ele almamanın lüzumu* (Y. Aydınlı);

12. *Kaynak niteliği taşıyan eserlerin Türkçe'ye tercüme edilmesi zarureti* (M. Kaya, H. Altıntaş, İ. Yakıt);

13. *Mantık bilgisi ve öğretimine önem verilmesi* (Y. Aydınlı);

14. *Terminolojiye gereken önemin verilmesi ve terimler sözlüğü hazırlanması* (İ. Yakıt, H. Altıntaş);

15. *İslâm Felsefesine giriş mahiyetinde eserler ile elementer bilgi veren el kitaplarının hazırlanması* (İ. Kutluer, H. Altıntaş);

16. *İslâm Felsefesi çalışmalarında bilişim teknolojisinin sağladığı yeni imkânlardan yararlanılması* (H. Altıntaş);

17. *İslâm Felsefesi kavramının işaret ettiği alanın günümüz dünyasındaki gelişmeleri de içerecek şekilde genişletilmesi* (Y. Aydınlı).

Gerek tebliğ metinleri ve gerekse ilk iki oturumda yapılan konuşmalar, bütün katılımcıların "İslâm Felsefesi" diye anılan tarihi ve entelektüel bir olgu, alan yahut disiplinin var olduğu hususunda görüş birliği içinde olduklarını göstermektedir. Bununla beraber, bu terkibin delâlet ettiği "medlûl"ün sınırları ile ayırt edici özellikleri konusunda farklı anlayışların bulunduğu; "Türk felsefesi" tamlamasının ise "İslâm Felsefesi"ne nispetle çok daha belirsiz olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Katılımcılar arasında kelâm, tasavvuf, fıkıh ve diğer dini ilimlere ait eserlerin, hatta edebî metinlerin dahi İslâm Felsefesi kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini savunanlar olduğu gibi, anılan bu disiplinler arasında benzerlik ve kesişmeler olduğu kadar ayrımların da bulunduğuna dikkat çekenler de olmuştur. İslâm Felsefesinin İslâm dini ve nasslarıyla olan ilişkisi meselesine gelince, bu konuda birbiriyle telifi imkânsız değerlendirme ve görüşler dile getirilmiştir.

Şöyle ki: İslâm Felsefesinin hem din hem kültür coğrafyası olarak İslâm'la olan ilgisinin onun ana yönelişlerini belirleyen temel problemlerle bağlantılı bulunduğu, bu problemlerin büyük ölçüde İslâm vahyi ve onun etrafında oluşan kültürden doğmuş gerçek problemler olduğu, İslâm Felsefesinin bu özellik sayesinde başka bir kültürün problemleri ile uğraşan yabancı, fantastik bir disiplin olmaktan kurtulup İslâm kültürünün bir parçası haline geldiğini savunan katılımcılar olmuştur. Buna karşılık hiçbir geleneğe bağlı olmayan din felsefesi ile meşşâî felsefeye mahkum edilen İslâm Felsefesinin ayrı disiplinler olduğu, felsefenin bize göresi, dinisi, millisi olamayacağı gerekçesiyle felsefî bilgi içeriğine kendi kültürümüzün ancak felsefî kalıplar içinde dahil edilebileceğini, kendi dinini öne çıkaran filozofun filozof olmaktan çıkıp "din ideologu" haline geleceğini ileri süren; "İslâm Felsefesi" deyimini Oryantalizmin bir tuzağı olarak gören ve daraltıcı bulan ve bu tamlamadaki İslâm kelimesinin bir şeye kutsallık atfettiği için faydadan çok zarar getirdiğini söyleyen katılımcılar da olmuştur.

Hatta bir meslektaşımız da –nasıl başarıldığını anlamak pek mümkün gözükmese de– bir yandan "*İslâm Felsefesi her şeyden önce, İslâm medeniyet havzasının ve İslâm dünya görüşünün bir felsefesi olarak değerlendirilmelidir*", "*İslâm Felsefesinin artık "bir İslâm'ın felsefesi"ne dönüşmesini; onun modern dünyada ahlâk, hukuk, siyaset ve kültür projeleri üretmesini sağlamak için, bir tarih bilimi olarak tarihsel malzemelerin bir an önce gün ışığına çıkarılması zaruridir*" derken, diğer yandan "*âyet ve hadisler, neyi nerede ve nasıl düşüneceğimizi değil, sadece düşünce ve çözümleme yöntemlerimizin biricik objeleri olmakla yetinecektir*" diyebilmektedir.

"İslâm Felsefesinin İslâm Düşüncesi ve İslâm Bilimleriyle İlişkisi" bağlamında serdedilen görüşlere bakıldığında da benzer bir manzarayla karşılaşıyoruz. Bir yanda İslâm Felsefesinin "felsefe" olabilmesi için İslâm ve onunla doğrudan bağlantılı olan disiplinlerden bağımsız olması gerektiğini savunanlar, diğer yanda "bir üst disiplin" olarak bütün bilimlere ve bu arada "temel İslâm bilimlerine" neyi nasıl yapacağını telkin etmeli, fakat "hiçbir temel İslâm bilimi, İslâm Felsefesine ne yapacağını telkin etmemelidir" diye düşünenler...

Bütün tebliğ metinlerini ve burada irticalen dile getirilenlerin hepsini müzakere etmeye imkan bulunmadığına göre, mutlaka vurgulanması gerektiğini düşündüğüm bir iki hususa işaret etmekle yetinmek durumundayım:

Esasında İslâm Felsefesinin mahiyeti ve sınırlarına ilişkin tartışmaların geride kaldığı kanaatine sahip olduğum halde, biraz önce ana hatlarıyla çizmeye çalıştığım tablonun, bizleri "felsefe" ve "İslâm Felsefesi"nin ne olduğu sorusunu yeni baştan ele alma zaruretiyle karşı karşıya bıraktığını, dolayısıyla bu oturumun konuları tartışılırken bu zaruretin dikkate alınması gerektiğini düşünmeye başladım.

"İslâm düşüncesi" üst başlığı altında birer "zihnî etkinlik" ve bu etkinliklerin ürünü "bilgiler bütünü" olarak gördüğüm kelâm ve tasavvuf ile diğer disiplinlerin İslâm Felsefesine indirgenmesi yahut İslâm Felsefesinin denetimine verilmesi gibi bir sonuç doğuracak olan yaklaşımların, bizi, XIII. Yüzyıldan itibaren düşünce ve bilim hayatımızda ortaya çıkan durgunluk ve donukluğu aşmak bir yana, daha da ağırlaştırma noktasına sürükleyeceği kanaatindeyim.

Oysa başlangıçta ayrı ayrı teşekkül edip gelişen bütün bu disiplin veya alanlar arasında ve hatta her birinin kendi içinde teşekkül eden farklı okullar arasında yerine göre "eleştiri" ve "rekabet", yerine göre de "birbirini destekleme" ilişkisinin cereyan etmiş olması, hem bu disiplinlerin her birine ve hem de topyekûn İslâm düşüncesine canlılık, dirilik ve dinamizm getirmiştir ki bu gerçeğe yeniden işlerlik kazandırmak zorundayız. Ayrıca bunun bir başka pratik getirisi de İslâm Felsefesinin, İslâm düşüncesi ve bu alanda çalışanlar ile başka düşünce dünyaları ve onların temsilcileri arasında bulunması gereken iletişim, diyalog ve bilgi alışverişi için zaruri olan "ortak dil" ve "ortak zemin" işlevini üstlenmesini sağlaması ve kolaylaştırması olacaktır.